

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

2.1 ความรู้เกี่ยวกับอาหารเสริมทารก

อาหารเสริมทารก คือ อาหารที่ทารกได้รับนอกเหนือจากนมแม่หรือนมผสม เพื่อให้ทารกได้รับสารอาหารครบถ้วนเพียงพอสำหรับการเจริญเติบโต อีกทั้งช่วยส่งเสริมภาวะโภชนาการที่ดี ลดปัญหาโรคขาดโปรตีนและแคลอรี นอกจากนี้ การให้อาหารเสริมยังช่วยในการปรับตัวของทารก จากการรับประทานอาหารเหลวเป็นอาหารกึ่งแข็งกึ่งเหลว(semisolid food) และนำไปสู่การพัฒนา การรับประทานอาหารแบบผู้ใหญ่ต่อไป (สุมาลีภา, 2534; กองทันตสาธารณสุข, 2550)

2.1.1 ปัจจัยที่มีผลต่อความพร้อมของทารกในการรับประทานอาหารเสริม

การให้อาหารเสริมทารก ต้องคำนึงถึงความพร้อมทางร่างกายทั้งทางด้านระบบการย่อย และการดูดซึม ระบบการขับถ่ายรวมถึงระบบประสาทและกล้ามเนื้อ โดยมีการพัฒนาหน้าที่จนกระทั่งทารกสามารถรับประทานอาหารเสริมได้

2.1.1.1 ความพร้อมของระบบการย่อย การดูดซึม

ทารกแรกเกิดมีการแสดงปฏิกิริยาตอบสนองเมื่อได้รับอาหารเสริม โดยทารกแสดงอาการห่อปากเอาลิ้นดันอาหารออกมา (extrusion reflex) เมื่อทารก อายุ 4-5 เดือน พฤติกรรมนี้จะหายไป โดยทารกสามารถใช้ลิ้นดูดและกลืนอาหารลงคอได้และมีการหลั่งน้ำย่อยอะไมเลสจากตับอ่อนเพิ่มขึ้น ทำให้สามารถย่อยแป้งซึ่งเป็นโพลีแซคคาไรด์ได้ ทารกในวัย 4-5 เดือน จึงเหมาะสมต่อการเริ่มให้อาหารอื่นร่วมกับนมแม่ การให้อาหารเสริมทารกเมื่อยังอายุน้อยเสี่ยงต่อการเกิดอาการโรคมะเร็งลำไส้ เพราะโปรตีนและสารโมเลกุลใหญ่สามารถดูดซึมผ่านผนังลำไส้เล็กของทารกได้ เนื่องจากเซลล์เยื่อบุผนังลำไส้ของทารกยังมีการดูดซึมชนิดดูดกลืน (pinocytosis) โดยมีการดูดกลืนอาหารโดยไม่มีการย่อย ทำให้อาหารกลายเป็นสิ่งแปลกปลอมก่อให้เกิดอาการแพ้ (นุชสิริ, 2552)

2.1.1.2 ความพร้อมของระบบขับถ่าย

การเริ่มให้อาหารเสริมควรเริ่มให้เมื่อไตของทารกสามารถขับถ่ายของเสีย และสามารถทำให้ปัสสาวะเข้มข้นได้มากพอ โดยทารกแรกเกิดมีอัตราการกรองของเสียในไต (glomerular filtration; GFR) ต่ำ มีเพียงร้อยละ 15-20 ของผู้ใหญ่ และเพิ่มเป็นร้อยละ 50 เมื่อทารกอายุ 3 เดือน จนกระทั่งเท่ากับผู้ใหญ่ เมื่ออายุ 2 ปี เช่นเดียวกับความสามารถในการทำให้ปัสสาวะเข้มข้นของทารกแรกเกิดมีเพียงร้อยละ 50-60 ของผู้ใหญ่ จนเมื่อทารกอายุ 1 ปี จึงจะมีความสามารถในการทำให้ปัสสาวะเข้มข้นได้เท่าผู้ใหญ่ ฉะนั้นการให้อาหารที่มีโปรตีนสูงมากเกินไปที่แนะนำและเริ่มให้เมื่อทารกอายุน้อย อาจทำให้ทารกเสี่ยงต่อภาวะเลือดเป็นกรดและมีสารยูเรียในเลือดสูง เนื่องจากทารกขับถ่ายยูเรีย ไฮโดรเจนไอออน และฟอสเฟต ทางปัสสาวะได้ยังไม่ดีพอ

2.1.1.3 ความพร้อมของระบบประสาทและกล้ามเนื้อ

ทารกอายุ 3 เดือนขึ้นไปสามารถชันคอและนั่งโดยมีผู้พยุงได้ ทำให้ทารกสามารถยอมรับหรือปฏิเสธอาหารเมื่ออิ่ม จึงป้องกันการให้อาหารมากเกินไปเกินความต้องการของทารกได้ (กองทันตสาธารณสุข, 2550; นุชสิริ, 2552)

ฉะนั้น ในการเริ่มให้อาหารเสริมทารก ผู้เลี้ยงดูจึงควรคำนึงถึงความพร้อมของระบบการย่อย ดูดซึม ระบบขับถ่าย รวมถึงระบบประสาทและกล้ามเนื้อของทารก หากเริ่มให้อาหารเสริมเมื่อทารกยังไม่มีความพร้อมจะทำให้เกิดผลเสียต่อทารกได้มากกว่าผลดี

2.1.2 คุณลักษณะที่ดีของอาหารเสริมทารก

2.1.2.1 ลักษณะเนื้อสัมผัสที่เหมาะสมตามวัยทารก

อาหารเสริมสำหรับทารกที่มีลักษณะกึ่งแข็งกึ่งเหลว ควรมีการเตรียมให้มีความข้นหนืด และความหยาบ/ความละเอียดให้เหมาะสมกับพัฒนาการทางด้านการเคี้ยว-การกลืนของทารกในแต่ละช่วงอายุ เพื่อให้ทารกสามารถรับประทานอาหารเสริมได้มากขึ้น ช่วยให้ทารกได้รับสารอาหารเพียงพอกับความต้องการของทารก

1) ความหนืด (viscosity) อาหารที่มีความข้นหนืดมากเกินไป มักทำให้เด็กบริโภคน้อยได้ในปริมาณน้อย ในกรณีที่อาหารนั้นมีความเข้มข้นของพลังงานมากกว่า 1 กิโลแคลอรีต่อกรัม การลดความหนืดของอาหารสามารถช่วยให้ทารกรับประทานได้มากขึ้น แต่หากมีความเข้มข้นของพลังงานน้อยกว่า 1 กิโลแคลอรีต่อกรัม การลดความหนืดจะไม่มีประโยชน์ การที่อาหารเสริมทารกมีความหนืดน้อยมีลักษณะใสจนเกินไป อาจทำให้ทารกเสี่ยงต่อการได้รับพลังงานและสารอาหารไม่เพียงพอได้ ฉะนั้นผู้เลี้ยงดูควรเตรียมอาหารเสริม ที่มีความหนืดเหมาะสมตามวัยของทารกด้วย (กองทันตสาธารณสุข, 2550)

2) ความหยาบ/ละเอียด (texture) การเริ่มให้อาหารเสริมสำหรับทารกในวัย 6 เดือน อาหารเสริมควรมีเนื้อค่อนข้างละเอียด ควรใช้วิธีบด ไม่ควรปั่นจนละเอียดเกินไปเพราะจะทำให้ทารกไม่ได้ฝึกทักษะในการเคี้ยวอาหาร เมื่อทารกสามารถเคี้ยวกลืนอาหารได้ดี จึงค่อยๆเพิ่มความหยาบขึ้น จนทารกอายุ 1 ปีขึ้นไปที่สามารถรับประทานอาหารแบบผู้ใหญ่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม ควรเลือกอาหารที่เคี้ยวง่าย นุ่มและรสไม่จัด (กองทันตสาธารณสุข, 2550)

2.1.2.2 ปริมาณสารอาหารที่เพียงพอ

อาหารเสริมสำหรับทารก ช่วยเติมเต็มสารอาหารที่ได้รับจากนมแม่ ให้เพียงพอับความต้องการของทารกได้ เนื่องจากคุณค่าทางโภชนาการของนมแม่ ไม่เพียงพอับความต้องการของทารกที่เพิ่มขึ้นเมื่อทารกมีอายุเพิ่มขึ้น ได้มีการแนะนำปริมาณสารอาหารต่างๆ ที่ควรจะได้รับจากอาหารเสริม ในแต่ละช่วงอายุ ดังแสดงในตารางที่ 1, 2 และ 3

ตารางที่ 1 ความเข้มข้นของพลังงาน (กิโลแคลอรี/กรัม) ที่เหมาะสม ของอาหารเสริมสำหรับทารก

อายุ (เดือน)	น้ำหนักเฉลี่ย ของทารก (กิโลกรัม)	ความจุ ของ กระเพาะ อาหาร (กรัม)	พลังงานที่ ต้องการจาก อาหารเสริม (กิโลแคลอรี/วัน)	ความเข้มข้นของพลังงานต่อ น้ำหนักอาหาร (กิโลแคลอรี/กรัม)
6-8	7.5	225	269	1.20 (1มื้อ), 0.60 (2มื้อ)
9-11	8.6	258	451	0.87 (2มื้อ), 0.58 (3มื้อ)
12-23	10.5	315	746	1.18(2มื้อ), 0.80(3มื้อ), 0.59 (4มื้อ)

ที่มา: กองทันตสาธารณสุข (2550)

ทารกต้องการพลังงานเฉลี่ยในแต่ละวัน 100 กิโลแคลอรีต่อหนึ่งกิโลกรัมน้ำหนักตัว ของทารก โดยทารก อายุ 6-8 เดือน 9-11 เดือน และ 12-23 เดือน ต้องการพลังงานเพิ่มขึ้นจากนม แม่ 269, 451, 746 กิโลแคลอรีต่อวัน ตามลำดับ ฉะนั้นความต้องการโปรตีน คาร์โบไฮเดรตและไขมัน จากอาหารเสริมของทารกจึงเพิ่มขึ้นตามอายุ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ปริมาณโปรตีน คาร์โบไฮเดรตและไขมันที่ทารกควรได้รับจากอาหารเสริม

อายุ (เดือน)	โปรตีน (กรัมต่อวัน)	คาร์โบไฮเดรต (กรัมต่อวัน)	ไขมัน (กรัมต่อวัน)
6-8 เดือน	2.9	47.7	7.47
9-11 เดือน	3.9	92.25	12.53
12-23 เดือน	5.7	164.25	20.72

ที่มา: ดัดแปลงจาก กองทันตสาธารณสุข (2550)

ตารางที่ 3 ปริมาณวิตามินและแร่ธาตุที่ควรจะได้รับจากอาหารเสริมสำหรับทารกที่ได้รับนมแม่ปานกลาง*
ตามคำแนะนำขององค์การอนามัยโลก

ปริมาณ สารอาหาร/วัน	อายุ 6-8 เดือน	อายุ 9-11 เดือน	อายุ 12-23 เดือน
วิตามินเอ (ไมโครกรัม)	13	42	126
วิตามินซี(มิลลิกรัม)	0	0	8
วิตามินดี (ไมโครกรัม)	6.6	6.7	6.7
วิตามินเค (ไมโครกรัม)	9	9	9
วิตามินบี 1 (มิลลิกรัม)	0.1	0.2	0.4
วิตามินบี 2 (มิลลิกรัม)	0.2	0.2	0.4
ไนอะซิน (มิลลิกรัม)	3	4	7
โฟเลท (ไมโครกรัม)	0	0	3
กรดแพนโทเทนิค(มิลลิกรัม)	0.5	0.6	0.7
แคลเซียม (มิลลิกรัม)	336	353	196
ฟอสฟอรัส (มิลลิกรัม)	306	314	196
แมกนีเซียม (มิลลิกรัม)	51	58	66
เหล็ก (มิลลิกรัม)			
-low bioavailability**	20.8	20.8	11.8
-medium bioavailability	10.8	10.8	5.8
-high bioavailability	6.8	6.8	3.8
ทองแดง (ไมโครกรัม)	100	100	300
สังกะสี (ไมโครกรัม)	2.2	2.3	2.4
ซีลีเนียม (ไมโครกรัม)	0	0	4
แมงกานีส (มิลลิกรัม)	12	12	13

ที่มา: กองทันตสาธารณสุข (2550)

หมายเหตุ

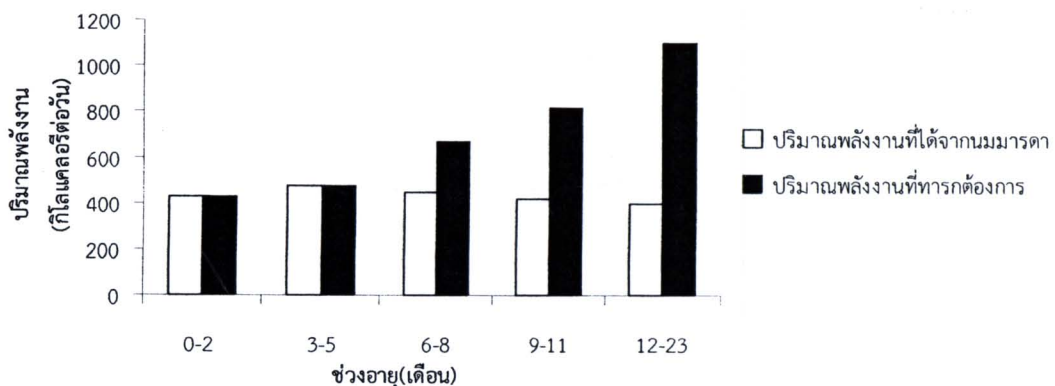
- * นมแม่ปานกลาง หมายถึง ปริมาณน้ำนมแม่ที่ทารกวัย 6-8, 9-11 และ 12-23 เดือน ได้รับ 674, 616 และ 549 มิลลิลิตรต่อวัน ตามลำดับ
- ** low bioavailability หมายถึง ธาตุเหล็กที่อยู่ในรูปเหล็กเฟอร์ริก ร่างกายมีการดูดซึมนำไปใช้ได้ต่ำ ร้อยละ 1-20 เนื่องจากการขัดขวางการดูดซึมจาก เทนิน ในน้ำชา กาแฟ และไฟเตตในพืชตระกูล ถั่ว พืชใบสีเขียวเข้ม และข้าวที่ยังไม่ผ่านการขัดสี
- medium bioavailability หมายถึง ธาตุเหล็กที่อยู่ในรูปเหล็กเฟอร์ริก ร่างกายมีการดูดซึม นำไปใช้ได้ปานกลาง ร้อยละ 20-30 มักอยู่ในอาหารประเภท ธัญพืช แป้ง ไข่ ผักใบเขียว
- high bioavailability หมายถึง ธาตุเหล็กที่อยู่ในรูปสารประกอบฮีม ร่างกายมีการดูดซึมนำไปใช้ได้ดีมากกว่า ร้อยละ 50 มักอยู่ในอาหารประเภทเนื้อสัตว์ เลือด ตับ โดยเฉพาะเนื้อแดง

2.2 รูปแบบการให้อาหารเสริมทารก

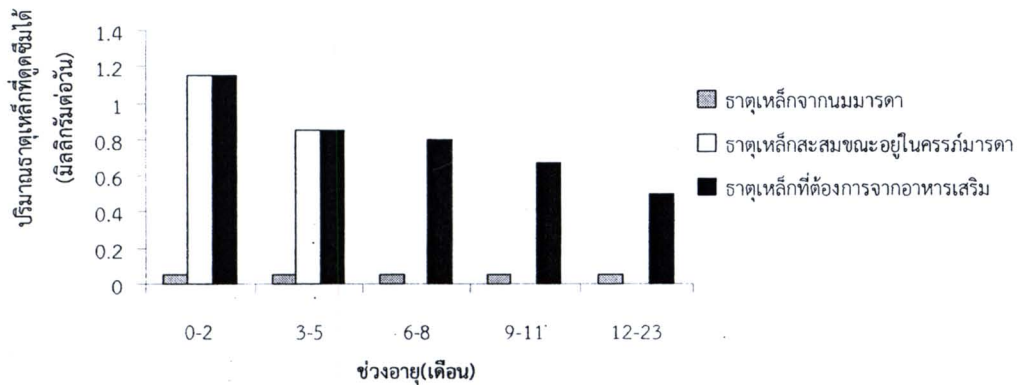
รูปแบบการให้อาหารเสริมทารก หมายถึง แนวทางการปฏิบัติในการให้อาหารเสริมทารก ประกอบด้วยอายุเริ่มต้นในการให้อาหารเสริมและชนิดของอาหารเสริมที่ทารกได้รับซึ่งเป็นแหล่งของสารอาหารที่จำเป็นสำหรับทารก รวมถึงปริมาณ ลักษณะรูปร่างของอาหารเสริม โดยคุณลักษณะตลอดจนจำนวนมื้อของอาหารเสริมที่ทารกได้รับในแต่ละช่วงอายุมีความแตกต่างกัน ความถี่ในการให้อาหารและความสะอาด ปลอดภัย ในการเตรียมอาหารเสริมทารก พฤติกรรมการป้อนอาหารที่ตอบสนองความต้องการของทารก (Responsive feeding) รูปแบบการให้อาหารทารกที่เหมาะสม มีความสัมพันธ์ต่อการพัฒนาการของทารกให้เป็นไปตามวัย (WHO, 2002) ข้อเสนอแนะในการให้อาหารเสริมทารก มีรายละเอียด ดังนี้

2.2.1 อายุของทารกที่เริ่มให้อาหารเสริม

องค์การอนามัยโลกได้แนะนำไว้ว่าทารกตั้งแต่แรกเกิดจนอายุครบ 6 เดือนควรตึมนมแม่เพียงอย่างเดียว และมีการให้อาหารเสริมร่วมกับตึมนมแม่เมื่อทารกมีอายุตั้งแต่ 6 เดือนถึง 2 ปี เนื่องจากปริมาณสารอาหารที่มีในนมแม่ไม่เพียงพอับความต้องการของทารกที่เพิ่มขึ้นเมื่อมีอายุมากขึ้น ดังแสดงในรูปที่ 1 จะเห็นว่าในช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 5 เดือน ปริมาณพลังงานที่เด็กได้รับจากน้ำนมแม่เพียงพอับความต้องการของทารก แต่เมื่อเด็กทารกมีอายุตั้งแต่ 6 เดือนเป็นต้นไป ปริมาณพลังงานในนมแม่มีแนวโน้มลดลง และยังไม่มากพอที่จะเติมเต็มความต้องการพลังงานของทารกได้ ส่วนสารอาหารบางชนิด เช่นธาตุเหล็ก จะมีปริมาณน้อยในนมแม่ ดังแสดงในรูปที่ 2 ปริมาณเหล็กที่ดูดซึมได้ในนมแม่มีน้อยมาก ไม่เพียงพอับความต้องการของทารก แต่ในช่วง 5 เดือนแรกหลังคลอดทารกที่คลอดครบกำหนดจะมีเหล็กสะสมในร่างกายใช้อย่างเพียงพอ แม้ว่าเด็กจะได้รับเหล็กในปริมาณน้อยจากนมแม่ ก็ไม่เป็นปัญหา หลังจากนั้นทารกจะต้องได้รับเหล็กจากอาหารเสริมเป็นหลัก เพื่อเติมเต็มเหล็กที่ได้รับจากนมแม่ จากข้อมูลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า อาหารเสริมเป็นแหล่งสารอาหารที่สำคัญสำหรับเด็กทารกตั้งแต่อายุ 6 เดือนขึ้นไป ซึ่งจะเป็นช่องทางที่ช่วยเติมเต็มสารอาหารที่ได้รับจากนมแม่ให้เพียงพอับความต้องการของทารกได้

รูปที่ 1 ปริมาณพลังงานที่ทารกต้องการ และปริมาณพลังงานที่ได้รับจากนมแม่ในแต่ละช่วงอายุ ที่มา: WHO (2000)

รูปที่ 2 ปริมาณธาตุเหล็กที่ดูดซึมได้ (Absorbed iron) ที่ทารกต้องการในแต่ละช่วงอายุ
ที่มา: WHO (2000)

การให้อาหารเสริมทารกก่อนอายุที่เหมาะสมทำให้ทารกได้รับนมแม่น้อยเนื่องจากทารกมีความจุของกระเพาะอาหารจำกัด คือ ประมาณ 30 กรัมต่อน้ำหนักตัว 1 กิโลกรัม เมื่อเด็กทารกรับประทานอาหารอื่นจึงมีผลให้กระเพาะอาหารของเด็กสามารถรับนมแม่ได้ในปริมาณลดลง ส่งผลให้ทารกได้รับสารอาหารที่มีประโยชน์จากนมแม่น้อยตามไปด้วย ในทางตรงกันข้าม การที่ทารกได้รับอาหารเสริมที่ช้าเกินไป ก็ทำให้ทารกได้รับสารอาหารไม่เพียงพอกับความต้องการเช่นกัน เพราะน้ำนมแม่เพียงอย่างเดียวให้สารอาหารไม่พอกับความต้องการที่เพิ่มขึ้นสำหรับการเจริญเติบโต

การให้อาหารเสริมแก่ทารกช้ากว่าเวลาหรือก่อนเวลาอันสมควรยังเป็นปัญหาในหลายๆประเทศ ดังการศึกษา ที่ประเทศเซเชล พบว่า มีการเริ่มให้อาหารเสริมทารกช้ากว่าที่กำหนด โดยให้เมื่อทารกมีอายุ 9 เดือน (Kudlova and Rames, 2007) ในประเทศอินเดียมีการให้อาหารเสริมทารกเมื่อทารกอายุ 13 เดือน และมีเพียงร้อยละ 18 ที่เริ่มให้เวลาเหมาะสมที่ 6 เดือน และให้ช้าสุดที่ 12-24 เดือน ถึงร้อยละ 27 (Aggarwal *et al.*, 2008) นอกจากนี้ Bentley *et al.* (1999) ได้ศึกษารูปแบบการให้อาหารทารกของมารดาชาวอเมริกันสัญชาติอัฟริกา พบว่ามีการให้อาหารเสริมทารกเร็วกว่าที่กำหนดไว้ คือเมื่อทารกมีอายุประมาณ 3 สัปดาห์

2.2.2 ชนิด ปริมาณ และลักษณะของอาหารเสริม

1) ชนิดและปริมาณของอาหารเสริม

อาหารเสริมสำหรับทารกควรประกอบไปด้วยอาหารที่หลากหลายและมีปริมาณเหมาะสม เพื่อทารกจะได้รับสารอาหารครบถ้วน และมีปริมาณเพียงพอความต้องการของร่างกาย โดยกองโภชนาการได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับชนิดและปริมาณของอาหารเสริมในช่วงวัยต่างๆ ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 อาหารเสริมสำหรับทารกในช่วงอายุ 6 เดือนถึง 12 เดือน

อายุ สารอาหาร /แหล่งอาหาร	6 เดือน	7 เดือน	8-9 เดือน	10-12 เดือน
คาร์โบไฮเดรต -แป้ง ข้าว ธัญพืช	ข้าวบดละเอียด 3 ช้อนโต๊ะ	ข้าวบดหยาบขึ้น 4 ช้อนโต๊ะ	ข้าวหุงนิ่ม 5 ช้อน โต๊ะแบ่งเป็น 2 มื้อ	ข้าวหุงนิ่ม 5 ช้อน โต๊ะ แบ่งเป็น 3 มื้อ
โปรตีน -เนื้อสัตว์ ไข่ ถั่ว ผลิตภัณฑ์จากถั่ว เช่น เต้าหู้	ไข่แดงครึ่งฟอง สลับกับตับบด 1 ช้อนโต๊ะหรือ เนื้อสัตว์บด 2 ช้อนโต๊ะ	ไข่ทั้งฟองสลับกับ เนื้อสัตว์บด 2 ช้อนโต๊ะ	ไข่ ทั้ง ฟอง และ เนื้อสัตว์ 2 ช้อนโต๊ะ สลับกับตับ บด 2 มื้อ	ไข่ทั้งฟองและ เนื้อสัตว์ 2 ช้อน โต๊ะ สลับกับตับ บด 3 มื้อ
วิตามินและแร่ธาตุ -ผัก ผลไม้และตับ ผลิตภัณฑ์จากนม นม เต้าหู้ ผักใบ เขียว เลือด	-ผักสุกครึ่งช้อน โต๊ะ -ผลไม้สุก 1-2 ชิ้น	-ผักสุก 1 1/2 ช้อน โต๊ะ -ผลไม้สุก 2-3 ชิ้น	-ผักสุก 2 ช้อนโต๊ะ 2 มื้อ -ผลไม้สุก 3-4 ชิ้น	-ผักสุก 2 ช้อน โต๊ะ 3 มื้อ -ผลไม้สุก 3-4 ชิ้น หลังอาหารทุกมื้อ

ที่มา : กองโภชนาการ (2547)

อาหารประเภทธัญพืชเป็นแหล่งที่สำคัญของคาร์โบไฮเดรต โดยประเภทธัญพืชที่ทารกรับประทานแตกต่างกันตามแต่ละพื้นที่ เช่น ข้าวโพด ข้าวเจ้า ข้าวสาลี หรือมันสำปะหลัง เป็นต้น

อาหารประเภทเนื้อสัตว์ เป็นแหล่งของโปรตีน ธาตุเหล็ก และสังกะสี ปลาทะเล นอกจากเป็นแหล่งของโปรตีนแล้ว ยังเป็นแหล่งของกรดไขมันที่จำเป็นช่วยในการเจริญเติบโต ตับให้วิตามินเอ และ โฟเลต ไข่แดงเป็นแหล่งที่ดีของโปรตีนและวิตามินเอ นมและผลิตภัณฑ์จากนมเป็นแหล่งของแคลเซียม โปรตีน พลังงานและวิตามินบี

อาหารประเภทผักและผลไม้ เช่น ผักตำลึง ผักกาดขาว ฟักทอง เป็นต้น จัดเป็นแหล่งวิตามิน เกือบแร่ และมีกากใยอาหาร ช่วยในการขับถ่าย ผักใบเขียวเข้ม และแครอท ยังเป็นแหล่งของวิตามินเอ ส่วนวิตามินซีมีมากในผลไม้ต่าง ๆ เช่น มะละกอสุก มะม่วงสุก ส้ม หรือกล้วยน้ำว้าสุก เป็นต้น

ในการประกอบอาหารเสริมให้ทารก อาหารประเภทตับควรปรุงให้สุกก่อนจึงจะย่อยง่ายและปราศจากเชื้อโรค ส่วนไข่ สำหรับทารกวัย 6 เดือน ควรมีการให้ไข่แดงอย่างเดียวก่อนเพราะทารกมีโอกาสแพ้ไข่ขาวมากกว่าไข่แดง หลังจากนั้น ทารกในวัย 7 เดือนขึ้นไป สามารถให้เป็นไข่ทั้ง

พองได้ อาหารประเภทถั่วควรต้มให้สุกบดให้ละเอียด จะช่วยให้ทารกย่อยง่ายและท้องไม่อืด อาหารที่ให้ทารกรับประทานควรเป็นส่วนหนึ่งของเนื้ออาหารไม่ใช่ส่วนของน้ำซุบ เพราะในส่วนของเนื้ออาหารมีสารอาหารมากกว่าในส่วนของน้ำซุบ สำหรับผลไม้ควรเป็นผลไม้ที่สุกนิ่ม ควรจะให้ผลไม้เป็นอาหารว่างวันละ 1 ครั้ง (กองโภชนาการ, 2547)

อาหารแต่ละชนิดมีสารอาหารที่แตกต่างกัน จึงควรให้อาหารชนิดอื่นเพิ่มจากอาหารหลักให้มีความหลากหลายทุกวัน การที่ทารกได้รับอาหารที่ไม่หลากหลายอาจทำให้ทารก มีโอกาสขาดสารอาหารบางชนิดที่จำเป็นต่อการเจริญเติบโตของร่างกายได้ โดยองค์การอนามัยโลกได้แนะนำให้ทารก ควรได้รับอาหาร 4 กลุ่มหรือมากกว่านี้ ในทุกๆวัน คือกลุ่มที่ 1 อาหารประเภทธัญพืช พืชหัว ซึ่งเป็นแหล่งพลังงานหลัก กลุ่มที่ 2 อาหารที่มาจากสัตว์ เช่น เนื้อปลา ดับ ไข่ เป็นต้น กลุ่มที่ 3 คือผลไม้และผักที่มีใบเขียวเข้ม ซึ่งเป็นแหล่งวิตามินเอ ซีลีเนียม สีส้ม สีเหลือง เช่น ผักตำลึง แครอท ฟักทอง เป็นต้น กลุ่มที่ 4 คือไขมันและน้ำมันซึ่งเป็นแหล่งของพลังงานและไขมันจำเป็น (WHO, 2009)

จากการศึกษารูปแบบการบริโภคอาหารของทารกในประเทศเช็ก (Kudlova and Rames, 2007) พบว่า ทารกอายุ 9 เดือน ร้อยละ 60, 77, 93 และ 87 มีการบริโภคอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ไข่, ผัก, ผลไม้ และธัญพืช ตามลำดับ ภายในวันแรกที่เก็บข้อมูล และมีทารกร้อยละ 80, 90, 100, และ 100 ตามลำดับ ที่บริโภคอาหารดังกล่าว อย่างน้อย 1 ครั้งใน 3 วันที่มีการเก็บข้อมูล จากข้อมูลดังกล่าว เห็นได้ว่า ทารกได้รับอาหารยังไม่หลากหลาย ใน 1วัน แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีทารกได้รับอาหารที่หลากหลายขึ้น อย่างน้อย 1 ครั้ง ใน 3 วันที่เก็บข้อมูล

2) ลักษณะและรูปร่างอาหารที่ให้ทารก ทารกสามารถกินอาหารบดละเอียดและอาหารกึ่งแข็งได้เมื่ออายุเริ่ม 6 เดือน โดยผู้เลี้ยงดูต้องค่อยเพิ่มความหยาบของอาหารทีละน้อยตามอายุที่เพิ่มขึ้น ดังตารางที่ 4 และสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความพึงพอใจของทารก ในช่วงอายุ 8 เดือนผู้เลี้ยงดูสามารถให้อาหารที่ทารกถือรับประทานเองได้ เช่น แดงกวา แครอทต้ม เป็นต้น และเมื่อทารกอายุ 12 เดือน สามารถให้ทารกรับประทานอาหารแบบเดียวกับผู้ใหญ่ได้ แต่รสชาติไม่เผ็ด ควรหลีกเลี่ยงอาหารที่ทำให้สำลัก เช่น อาหารที่มีรูปร่างแหลมและอาหารที่มีลักษณะชิ้นหนืดจนเกินไป อีกทั้งควรหลีกเลี่ยงอาหารที่เสี่ยงต่อการอุดหลอดลม เช่น เมล็ดข้าวโพด ถั่ว งุ่น เป็นต้น

2.2.3 จำนวนมือ/ความถี่ ของการให้อาหารเสริมทารก

จากการที่กระเพาะอาหารทารกมีความจุจำกัด สามารถจุอาหารได้ 30 กรัมต่อ กิโลกรัม น้ำหนักตัวทารก ทารกในแต่ละช่วงอายุจึงสามารถรับอาหารได้ในปริมาณแตกต่างกัน โดยทารกในช่วงอายุ 6-8, 9-11 และ 12-23 เดือน ควรได้รับอาหารเสริมที่มีน้ำหนัก 249, 285 และ 345 กรัมต่อมือ ตามลำดับ นอกจากจำนวนมืออาหารของทารก จะขึ้นอยู่กับอายุทารกที่สัมพันธ์กับความจุของกระเพาะอาหารแล้ว ยังขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของพลังงานของอาหารเสริมที่ทารกได้รับในแต่ละมืออีกด้วย การเพิ่มจำนวนมืออาหารสำหรับอาหารที่มีความหนาแน่นน้อยจะช่วยให้ทารกสามารถได้รับสารอาหารเพียงพอได้ (กองทันตสาธารณสุข, 2550) ดังตารางที่ 5

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
 ห้องสมุดงานวิจัย
 วันที่..... 05 ต.ค. 2555
 เลขทะเบียน..... 249188
 เลขเรียกหนังสือ.....

ตารางที่ 5 จำนวนมื้ออาหารเสริมตามระดับความหนาแน่นของพลังงานในอาหารเสริมของทารก
แต่ละช่วงอายุ

ความหนาแน่นของพลังงาน (กิโลแคลอรีต่อกรัม)	จำนวนมื้อต่อวัน		
	6-8 เดือน	9-11 เดือน	12-23 เดือน
0.6	3.7	4.1	5.0
0.8	2.8	3.1	3.7
1.0	2.2	2.5	3.0

ที่มา: Dewey and Brown (2003)

จากการศึกษารูปแบบการให้อาหารทารกของเด็ก 2 ขวบแรกในประเทศเซเชล พบว่า ความถี่ของการให้อาหารเสริมเพิ่มขึ้นตามอายุที่เพิ่มขึ้น โดยเด็กอายุ 9, 12 และ 24 เดือน มีการให้อาหารเสริมที่ความถี่ 4.5, 4.7 และ 5.9 ครั้งต่อวัน (Kudlova and Rames., 2007)

2.2.4 สุขลักษณะในการให้อาหารเสริมทารก

การปนเปื้อนเชื้อจุลินทรีย์ในอาหารและเครื่องดื่มเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ทารกท้องเสีย มักพบได้บ่อยในทารกช่วงอายุ 6-12 เดือน ที่เริ่มให้อาหารเสริมแล้ว (WHO, 2009) ฉะนั้นในการเตรียมอาหารเสริมให้ทารกต้องคำนึงถึงความสะดวกและความปลอดภัยเป็นสำคัญ โดยผู้เลี้ยงดูทารก ควรล้างมือก่อนเตรียมอาหารและป้อนอาหารทารก ภาชนะที่ใช้ในการเตรียมอาหารควรสะอาดและง่ายต่อการทำความสะอาด อีกทั้งควรให้ทารกรับประทานอาหารทันทีเมื่อเตรียมเสร็จ หากมีอาหารเหลือ ควรเก็บอาหารไว้ในตู้เย็นเพื่อยับยั้งการเจริญเติบโตของเชื้อโรคที่อาจจะมีการปนเปื้อนอยู่ในอาหาร ได้มีการศึกษาถึงการปนเปื้อนของเชื้อจุลินทรีย์ในอาหารเสริมของทารกที่มีอายุระหว่าง 10-15 เดือน ในประเทศแถบมหาสมุทรอินเดียจำนวน 120 ครอบครัว พบว่า ร้อยละ 80 ของผู้เลี้ยงดูมีการหยิบอาหารเพื่อป้อนให้ทารก และตัวอย่างอาหารทารกจาก 17 ครอบครัวที่เก็บอาหารเสริมทารกไว้ที่อุณหภูมิห้องเป็นเวลา 4 ชั่วโมง มีเชื้อจุลินทรีย์ในปริมาณมาก แม้ว่าเมื่อนำอาหารไปอุ่นก่อนจะนำไปให้ทารกรับประทาน ก็ยังพบว่ามีเชื้อจุลินทรีย์อยู่ แต่มีในปริมาณที่ลดลง (Kung *et al.*, 2009)

2.2.5 พฤติกรรมการป้อนอาหารที่ตอบสนองความต้องการของทารก

พฤติกรรมการป้อนอาหารให้ทารก ควรเป็นไปในลักษณะที่ตอบสนองตามความต้องการของทารก (responsive feeding) โดยองค์การอนามัยโลก (WHO, 2002) ได้แนะนำไว้ว่า ในระหว่างการให้อาหารทารกควรบรรเทาความหิวที่สุด เพราะทารกสูญเสียความสนใจในการรับประทานอาหารได้ง่าย ช่วงเวลาที่ให้อาหารทารกนั้นเป็นช่วงเวลาของการแสดงถึงความรัก ความเอาใจใส่ ควรมีการพูดคุยกับทารกระหว่างการให้อาหารและมีการสบตา พยายามให้ทารกรับประทาน

ซ้ำๆโดยผู้เลี้ยงดู กระตุ้นให้ทารกรับประทาน ไม่ควรมีการบังคับเพราะจะยิ่งทำให้ทารกปฏิเสธอาหารมากขึ้นหากทารกไม่ยอมรับประทานอาหาร ให้เปลี่ยนส่วนประกอบอาหารให้แตกต่างออกไปโดยมีรสชาติที่แตกต่างหรือเปลี่ยนรูปแบบในการกระตุ้น

2.3 รูปแบบการให้อาหารเสริมกับภาวะโภชนาการของทารก

อาหารเสริมเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลโดยตรงต่อภาวะโภชนาการของทารก หากมีการให้อาหารที่เหมาะสม ภาวะโภชนาการของทารกก็จะดี แต่ในทางตรงกันข้าม หากผู้เลี้ยงดูให้อาหารทารกทั้งอายุของทารกที่เริ่มให้อาหารเสริม รวมถึงชนิดและปริมาณของอาหารเสริมที่ไม่เหมาะสม ย่อมทำให้มีผลต่อภาวะโภชนาการของทารกได้

Kalanda *et al.* (2006) พบว่าทารกที่ได้รับอาหารเสริมก่อน 3 เดือน มีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ประมาณ 200 กรัม และมีความเสี่ยงในการติดเชื้อทางเดินหายใจสูงขึ้น อีกทั้ง ในทารกที่ได้รับอาหารเสริมช้า นำไปสู่การขาดสารอาหารประเภทธาตุเหล็ก สังกะสี แคลเซียม และวิตามินเอ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความหนาแน่นของสารอาหารในนมแม่ที่ลดลงหลังคลอดบุตร 4-9 เดือน (Gibson *et al.*, 1998)

Lutter and Rivera (2003) พบว่าผู้เลี้ยงดูทารกในประเทศบังกลาเทศ กัวนา กัวเตมาลา เม็กซิโกและเปรู มักให้อาหารพวกธัญพืชกับทารกเป็นหลัก และให้เนื้อสัตว์ปริมาณน้อย ทำให้ทารกได้รับธาตุเหล็ก สังกะสี และวิตามินบี 6 ปริมาณต่ำ โดยเฉพาะการขาดธาตุเหล็กพบว่ามีความสัมพันธ์กับความชุกของโรคโลหิตจางที่เพิ่มขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาในประเทศมาลาวีและแอฟริกาใต้ ที่พบว่าผู้เลี้ยงดูมักให้อาหารที่ประกอบด้วยแป้งข้าวโพด ไม่มีการให้เนื้อสัตว์ ทำให้ทารกได้รับอาหารที่มีธาตุเหล็ก สังกะสี และแคลเซียมในปริมาณที่จำกัด โดยอาหารเสริมที่ทารกในช่วงอายุ 6-8 เดือน 9-11 เดือน และ 12-23 เดือน ได้รับมีปริมาณเหล็กร้อยละ 5.5 7.4 และ 6.9 ของปริมาณที่ควรได้รับตามลำดับ ปริมาณสังกะสีร้อยละ 14.9 19.9 และ 19.0 ตามลำดับและปริมาณแคลเซียมร้อยละ 4 23 และ 65 ตามลำดับ ซึ่งมีผลต่อภาวะโภชนาการของทารก สอดคล้องกับความชุกของภาวะเตี้ยที่เพิ่มขึ้น คือจากร้อยละ 30 เมื่อทารกอายุ 6-12 เดือน เป็นร้อยละ 36 เมื่อ 12-18 เดือน และเพิ่มเป็นร้อยละ 46 เมื่ออายุ 18-24 เดือน (Hotz and Gibson, 2001; Kruger and Gericke, 2003)

ข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่า รูปแบบการให้อาหารเสริมที่ไม่เหมาะสมส่งผลต่อภาวะโภชนาการของทารกได้ ในการให้อาหารเสริมทารกควรคำนึงถึงช่วงอายุที่เหมาะสม อีกทั้งชนิดและปริมาณของอาหารเสริมที่เหมาะสม นอกจากอาหารประเภทแป้ง ควรให้ความสำคัญต่ออาหารประเภทเนื้อสัตว์ ผักและผลไม้ ซึ่งเป็นแหล่งสารอาหารจำเป็นที่ร่างกายต้องการใช้ในการเจริญเติบโตของทารก

2.4 ปัจจัยที่ส่งผลต่อรูปแบบการให้อาหารเสริมทารก

ทารกจะมีรูปแบบการบริโภคอาหารเสริมที่พึงประสงค์ หรือไม่พึงประสงค์ ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ทั้งปัจจัยที่มาจากผู้เลี้ยงดู ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ปัจจัยทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.4.1 ปัจจัยจากผู้เลี้ยงดูทารก

1) **ระดับการศึกษา (education of parent)** ระดับการศึกษาส่งผลต่อพฤติกรรมการจัดหาอาหาร สำหรับทารก ถ้าผู้เลี้ยงดูทารก มีความรู้ด้านโภชนาการ ย่อมมีการจัดหา อาหารสำหรับทารก ได้เหมาะสม โดยทราบถึงความต้องการอาหารของเด็กและแหล่งอาหารที่สามารถทดแทนกันได้โดยมีคุณค่าทางอาหารใกล้เคียงกัน รวมถึงรู้ถึงวิธีการปรุงแต่งอาหาร ให้มีคุณค่า และดึงดูดความสนใจ ของเด็กได้ (เสาวคนธ์, 2548) ถ้าหากขาดความรู้ ในเรื่องชนิดของนมที่ให้ทารก สัดส่วนในการผสมนม และสุขลักษณะในการเตรียม ย่อมมีผลต่อภาวะโภชนาการของทารกได้ (สุมาลี, 2534)

2) **อายุของผู้เลี้ยงดูทารก** บ่งบอกถึงภาวะในการเลี้ยงดูทารก ผู้เลี้ยงดูที่มีอายุน้อย ส่งผลต่อความร่วมมือในการเลี้ยงดูทารก ทำให้การให้อาหารแก่ทารก ไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสมกับวัยของเด็กที่ควรได้รับ โดยมักดูแลเด็กตามธรรมชาติ ไม่เห็นถึงความสำคัญของการให้อาหารแก่เด็ก ทำให้เด็กเกิดภาวะขาดสารอาหารได้ (เสาวคนธ์, 2548)

3) **อาชีพ มารดา** ที่ทำงานนอกบ้าน จะไม่มีเวลา ในการเตรียมอาหาร ที่มีคุณค่าให้ทารกรับประทาน สอดคล้องกับการศึกษาการให้อาหารทารก ในกลุ่มประชากรภาคใต้ โดยมีการเปรียบเทียบ กลุ่มมารดาในเมือง และกลุ่มชนบท พบว่า กลุ่มในเมืองมีการให้นมแม่น้อยกว่ากลุ่มชนบทเนื่องจาก ต้องทำงานนอกบ้าน (ลัดดาและคณะ, 2523)

4) **ขนาดครอบครัว** ส่งผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพอาหาร ของคนในครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ทำให้ค่าใช้จ่ายในเรื่องอาหารสูง ประกอบกับถ้ามีรายได้ต่ำ คุณภาพของอาหารยิ่งต่ำลง ถ้าหากมารดาขาดการดูแล เอาใจใส่ต่อทารก ทำให้ทารกได้รับอาหารน้อยกว่าที่ๆ เกิดการกระจายอาหาร อย่างไม่เป็นธรรม ทำให้เด็กขาดสารอาหารได้ (เสาวคนธ์, 2548) เนื่องจาก เด็กแต่ละวัย มีความต้องการสารอาหารต่างกัน (สุมาลี, 2534)

2.4.2 **ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (economic factor)** รายได้ของครอบครัว (family incomes) ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ ทำให้ไม่สามารถซื้ออาหาร ที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพทารก ได้เพียงพอ มารดามักจัดอาหาร ที่มีราคาถูก จำพวกคาร์โบไฮเดรต เช่น แป้ง ข้าว น้ำตาล ให้ทารกรับประทานโดยรับประทานข้าวเป็นหลัก รับประทานกับข้าวเพียงเล็กน้อย ทำให้ทารกได้รับสารอาหารไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย (เสาวคนธ์, 2548)

2.4.3 **ปัจจัยทางวัฒนธรรม (cultural factor)** เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อพฤติกรรมของมารดาในการให้อาหารแก่เด็ก ได้แก่ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อในเรื่องผิดๆในเรื่องการรับประทานอาหาร เนื่องจากขาดความรู้ ในการบริโภค ทำให้ยอมรับข้อห้าม และค่านิยมผิดๆ ในการรับประทานอาหารได้ง่าย (เสาวคนธ์, 2548) ดังการศึกษาของไหมสาเราะและคณะ (2536) ที่พบว่า มารดาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังมีความเชื่อว่า หากทารกรับประทานปลา ทำให้ทารกเป็นพยาธิ ได้

2.4.4 ปัจจัยที่เกี่ยวกับนิเวศวิทยา (environment factor) ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์ในท้องถิ่น ทำให้ผู้เลี้ยงดูทารก สามารถจัดหาอาหารสำหรับทารกได้ไม่ลำบาก (ปราณีต, 2531)

นอกจากนี้ ทารกที่มีน้ำหนักแรกเกิดน้อยกว่า 2,500 กรัม หรือมีน้ำหนักอยู่ระหว่าง 2,500-2,999 กรัม มีโอกาสเสี่ยงต่อภาวะทุพโภชนาการสูง ทำให้มีภาวะต่างๆ มีการเจริญเติบโตช้าลง (ปริดา และคณะ, 2543) ความต้องการของทารกในแต่ละคน จึงมีความต้องการต่างกัน และจากความเจ็บป่วย หรือจากการขาดสารอาหารบางชนิดของทารก เช่น สังกะสี เป็นต้น ทำให้มีผลต่อความอยากอาหารของทารก ตลอดจน ความสัมพันธ์ของผู้เลี้ยงกับเด็ก พฤติกรรมและความเอาใจใส่ ในการป้อนอาหาร (กองทันตสาธารณสุข, 2550)

ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นส่งผลให้ทารกมีรูปแบบการบริโภคอาหารที่แตกต่างกันไป ในเรื่องต่อไปนี้เป็น คือ ชนิดของอาหาร ปริมาณอาหาร ความเข้มข้นของพลังงาน (energy density) จำนวนมื้อที่ได้รับต่อวัน ความหนืด(viscosity) ความหยาบ(texture) กลิ่น รสชาติ และความหลากหลายของอาหาร ทั้งนี้หากทารกมีรูปแบบการได้รับอาหารเสริมที่เหมาะสม จะมีผลให้ทารกมีภาวะโภชนาการที่ดี

2.5 รูปแบบการให้อาหารเสริมทารกในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษารูปแบบการให้อาหารเสริมทารกในภาคใต้มีรายงานในปี 2523 โดยเป็นการศึกษาในกลุ่มประชากรจังหวัดสงขลา พบว่ามารดาที่อยู่ในกลุ่มชนบท ยังมีการใช้นมชั้นหวานทดแทนนมผง ส่วนอาหารอื่นนอกจากนมแม่ นมผสม ที่เริ่มให้ทารกในเดือนแรก คือ อาหารที่เป็นแหล่งคาร์โบไฮเดรต ได้แก่ ข้าวบดกับเกลือ หรือน้ำตาลกับกล้วยครูด โดยผู้เลี้ยงดูทารกให้เหตุผลว่า ทำให้ทารกอิ่มนานและไม่ร้องกวน วิธีปฏิบัติเช่นนี้ ทำให้ทารกได้รับนมแม่น้อยลง ส่วนอาหารเสริมที่เป็นแหล่งโปรตีน เช่น เนื้อ ไข่ หมู ไข่ ดับ ทารกได้รับเมื่ออายุมากกว่า 6 เดือนไปแล้ว โดยมารดาให้เหตุผลว่า กลัวทารกเป็นพยาธิ เนื่องจากทารกมีอายุน้อยเกินไป ส่วนดื่มนมว่าเป็นอาหารที่หายากและมีราคาแพง ไม่สามารถหาซื้อมารับประทานในครอบครัวได้ จึงไม่ได้ให้กับทารก สำหรับอาหารประเภทปลา มารดามักให้ทารกเมื่ออายุมากกว่า 12 เดือนไปแล้ว เพราะกลัวทารกเป็นพยาธิไส้เดือน ส่วนอาหารประเภทผัก ผลไม้ (ยกเว้นกล้วย) มารดาเริ่มให้ช้า โดยให้เหตุผลว่าทารกไม่ยอมรับประทาน (ลัดดาและพันธ์ทิพย์, 2523)

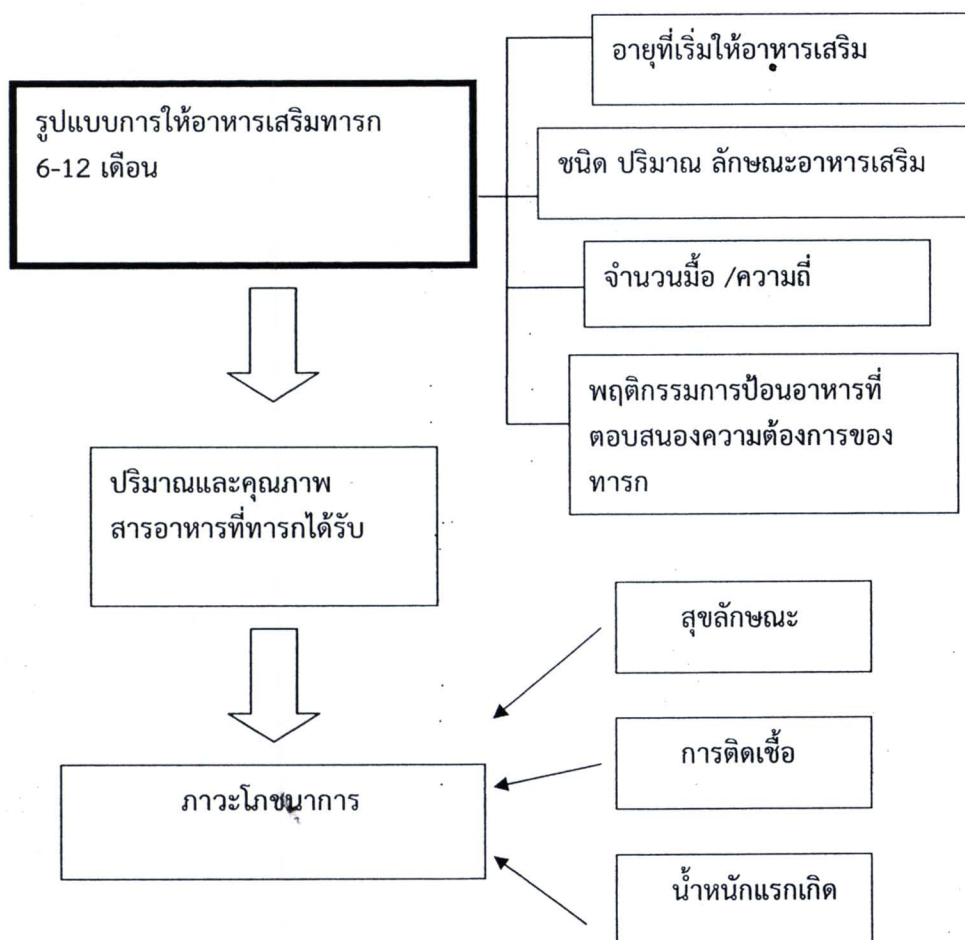
ต่อมาในปี 2533-2535 ไหมสาเราะและอุสมาน (2536) ได้มีการศึกษาพฤติกรรมการเลี้ยงดูทารกช่วงอายุ 0-1 ปี ของชาวมุสลิมในจังหวัดปัตตานีพบว่า ทารกส่วนใหญ่กินนมแม่ รองลงมา คือนมแม่สลับนมผง และมีร้อยละ 8 ของครัวเรือน ที่ให้ทารกกินนมแม่สลับกับนมชั้นหวาน เนื่องจากฐานะเศรษฐกิจยากจนมาก มีลูกหลายคน ไม่สามารถซื้อนมผงให้ลูกได้ และไม่ทราบถึงผลเสียของการให้ลูกดื่มนมชั้นหวาน ผู้เลี้ยงดูทารกเริ่มให้อาหารเสริมทารกเมื่อทารกอายุ 2.5 เดือน เป็นส่วนใหญ่ ร้อยละ 8 ของครัวเรือนมีการให้อาหารเสริมเมื่อเด็กมีอายุ 2 เดือน ในปริมาณ 1-2 ช้อนชา หนึ่งมื้อต่อวัน ส่วนใหญ่ให้เป็นมื้อเที่ยง โดยให้เป็นข้าวบดกับเกลือ จนกระทั่งทารกอายุ 3 เดือน เริ่มมีการให้อาหารชนิดอื่นสลับกับการให้ข้าว เช่นกล้วยและผลไม้อื่นๆ ผู้เลี้ยงดูร้อยละ 41 ไม่มีการให้อาหารพวกเนื้อสัตว์แก่ทารกเนื่องจากมีความเข้าใจว่า เนื้อสัตว์ทำให้ทารกท้องอืดและเป็นพยาธิ สำหรับการ

เตรียมอาหารเสริมทารก ส่วนใหญ่มารดาจะทำอาหารให้ลูกรับประทานเอง ไม่ได้ซื้อจากข้างนอกหรือซื้อสำเร็จรูป และทำอาหารพอดิบมือ เพราะมีความเชื่อว่า ทารกที่รับประทานอาหารสุกใหม่ๆ ทารกจะรับประทานได้มาก ป้องกันโรคท้องเสีย ทารกจะมีสุขภาพแข็งแรง อาหารที่เตรียมให้ทารก 3-12 เดือน จะเตรียมแตกต่างจากอาหารสำหรับผู้ใหญ่ในครัวเรือน

จากการสำรวจภาวะอาหารและโภชนาการของประเทศไทย พ.ศ.2546 โดยมีจังหวัดสุราษฎร์ธานีและปัตตานี เป็นตัวแทนของจังหวัดในภาคใต้ พบว่าทารกช่วงอายุ 0-1 ปี ร้อยละ 75.4 กินนมแม่ ส่วนร้อยละ 12.3 ดื่มนมชนิดอื่นร่วมด้วย และร้อยละ 12.3 ดื่มนมอื่นโดยไม่มีการกินนมแม่ถึงอย่างไรก็ตามไม่พบการเลี้ยงทารกด้วยนมชั้นหวาน ส่วนการให้อาหารอื่นที่นอกเหนือจากนมแม่ ส่วนใหญ่มีเด็กร้อยละ 48.8 ที่เริ่มได้รับเมื่อมีอายุอยู่ในช่วง 4-5 เดือน แต่ยังมีเด็กอายุน้อยกว่า 1 เดือน ร้อยละ 9.3 ที่เริ่มได้รับอาหารอื่นนอกจากนม โดยนิยมให้เป็นกล้วยน้ำว้าบด รองลงมา คืออาหารเสริมกึ่งสำเร็จรูป และข้าวบดผสมไข่แดง ตับ น้ำแกงจืด จากข้อมูลพฤติกรรมการให้อาหารทารก ยังพบว่า มีผู้เลี้ยงดูร้อยละ 26.2 ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีและปัตตานี ที่มีพฤติกรรมการให้อาหารเสริมทารกไม่เหมาะสมตามวัย (กองโภชนาการ, 2549)

ผลการศึกษาและรายงานการสำรวจข้างต้น แสดงให้เห็นว่า การให้อาหารเสริมไม่เหมาะสมเป็นปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีมานานแล้ว แม้ว่าจะมีพัฒนาการในบางเรื่องดีขึ้นเช่นอายุที่เริ่มให้อาหารเสริมมีแนวโน้มสูงขึ้น แต่ข้อมูลล่าสุดชี้ให้เห็นการให้อาหารเสริมไม่เหมาะสมก็ยังเป็นปัญหาอยู่ และการศึกษาที่ผ่านมา ได้มีการศึกษาเพียงความเหมาะสมของอายุของทารกที่เริ่มได้รับอาหารเสริม ชนิดของอาหารเสริมที่ทารกได้รับ ยังไม่มีการศึกษาถึง จำนวนมื้ออาหารที่เหมาะสมตามวัย ความหลากหลายของชนิดอาหารที่ประกอบเป็นอาหารเสริม และที่สำคัญคือคุณภาพทางโภชนาการของอาหารเสริมทารก ในส่วนของปริมาณของสารอาหารในอาหารเสริม ความเพียงพอของสารอาหารที่ทารกได้รับ ความเสี่ยงในการขาดสารอาหาร และปริมาณของสารอาหารที่ทารกที่มีภาวะโภชนาการแตกต่างกันได้รับ จึงได้ทำการศึกษาขึ้น โดยกำหนดกรอบแนวคิดของงานวิจัย ดังนี้

รูปที่ 3 กรอบแนวคิดของการศึกษารูปแบบการให้อาหารเสริมกับภาวะโภชนาการ

รูปแบบการให้อาหารเสริมสำหรับทารกในช่วงอายุ 6-12 เดือน เป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดปริมาณและชนิดของสารอาหารที่ทารกได้รับ โดยองค์ประกอบของรูปแบบการให้อาหารเสริมที่ส่งผลต่อความพอเพียงของสารอาหารที่ทารกได้รับตามวัยคือ 1) อายุที่เริ่มให้อาหารเสริม 2) ชนิด ปริมาณและลักษณะอาหารที่ให้ตามวัย 3) จำนวนมื้ออาหารที่ได้รับต่อวัน 4) พฤติกรรมการป้อนอาหารทารกที่ตอบสนองต่อความต้องการของทารก นอกจากนั้นสุขลักษณะในการเตรียมการเก็บอาหารที่เหลือและการป้อนอาหารทารกที่เหมาะสม ยังเป็นปัจจัยป้องกันการติดเชื้อในระบบทางเดินอาหาร อันจะมีผลต่อประสิทธิภาพในการนำสารอาหารที่บริโภคไปใช้ประโยชน์ในร่างกายได้ ปริมาณและคุณภาพของสารอาหารที่ทารกได้รับส่งผลโดยตรงต่อภาวะโภชนาการของทารก 6-12 เดือน ส่วนน้ำหนักแรกเกิด และภาวะติดเชื้อที่เกิดขึ้นบ่อยๆ ยังเป็นปัจจัยที่มีผลต่อภาวะโภชนาการของทารกวัยนี้อีกด้วย